

На основании широкой источниковедческой базы анализируется политика нацистского оккупационного режима по обеспечению условий проживания фольксдойче на территории генерального округа Житомир. Обращено внимание на особенности организации экономической, социальной, культурно-образовательной жизни местных немцев; на взаимоотношения фольксдойче с ненемецким населением региона. Определено, что соответствующие меры были приоритетными в деятельности оккупационной администрации.

Ключевые слова: генеральный округ Житомир, фольксдойче, военная администрация, гражданская администрация, германизация.

Stelnykovych S.V. LIVING CONDITIONS OF VOLKSDEUTSCHE IN ZHYTOMYR GENERAL DISTRICT

On the grounds of the rich archive database politics of Nazi occupation regime to ensure the living conditions of Volksdeutsche in the Zhytomyr general district are analyzed. Attention is paid to the characteristics of the economic, social, cultural and educational life of the local Germans, on the rapport of Volksdeutsche with non-Germanic population of the region. It has been determined that the appropriate measures were a priority in the activities of the occupation administration.

Keywords: Zhytomyr general district, Volksdeutsche, military government, civil government, Germanization.

УДК 929 Малиновський (477): 94(47+57) «1940 – 1945»

Д.Г. Новак, І.М. Романюк

ДІЯЛЬНІСТЬ УРОДЖЕНЦЯ УКРАЇНИ МАРШАЛА РОДІОНА МАЛИНОВСЬКОГО В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Автори спробували висвітлити військову діяльність Маршала Радянського Союзу Родіона Малиновського під час Другої світової війни, його участь в бойових діях, роль в перемозі та внесок в розвиток військового мистецтва.

Ключові слова: командуючий, генерал, армія, фронт, військова операція, війська.

Подолянин Родіон Якович Малиновський відіграв значну роль в перемозі над нацизмом у Другій світовій війні та зробив великий внесок в розвиток військового мистецтва перебуваючи на посаді командуючого армією та фронтом. Його діяльність мало висвітлена в сучасній українській і зарубіжній науковій літературі.

Вивченням діяльності маршала Р. Малиновського в роки Другої світової війни займалися дослідник В. Голубович [1], військові історики М. Захаров [2], С. Іванов [3], краєзнавці В. Барабан, В. Очеретний [4] та ін. В їхніх працях подаються біографічні відомості про маршала; основна увага приділяється саме періоду війни. Також для більш повного розкриття теми автор використав мемуари радянських воєначальників, які воювали разом з Малиновським: І. Баграмяна [5], К. Москаленка [6], О. Василевського [7], Г. Жукова [8], В. Чуйкова [9].

Метою даної статті є дослідження військової діяльності маршала Родіона Яковича Малиновського та визначення його ролі у переможних битвах Другої світової війни з Німеччиною та Японією. Автори також мали на меті розкрити участь Малиновського в бойових діях та основних операціях війни, показати його внесок у розвиток військового мистецтва.

До початку війни Р.Я. Малиновський зробив блискучу кар'єру в Червоній Армії і мав за плечима досвід участі в Першій світовій війні, громадянських війнах в Росії та Іспанії та 25 років служби на командних, штабних та викладацьких посадах в армії.

5 травня 1940 р. Р. Малиновському в числі перших у Червоній Армії присвоюють звання генерал-майора, а в березні 1941 р. його призначають командиром щойно сформованого 48-го стрілецького корпусу Одеського військового округу [2, с. 232]. Він одразу зайнявся бойовою підготовкою з'єднання. В результаті в перші дні війни корпус показав себе одним з найкращих з'єднань Південного фронту.

За тиждень до початку війни 48-й стрілецький корпус за наказом штабу округу був висунутий ближче до державного кордону в місто Бельці. Тут, на березі ріки Прут, і зустрів генерал-майор Р. Малиновський початок війни.

1 липня 1941 р. частини 11-ї німецької армії генерал-полковника Є. Шоберта форсували Прут. Протягом липня 1941 р. корпус Малиновського наполегливо б'ється на території Молдо-

.....

ви і намагається стримувати переважаючі сили противника. На початку серпня 1941 р. 1-ша танкова група Е. фон Клейста оточила і розбила 6-ту і 12-ту армії в районі Умані, після чого почала рух на південь, вздовж Південного Бугу, заходячи в тил Південному фронту. І корпус, ведучи важкі оборонні бої, починає відходити до Дністра, потім на Котовськ, Миколаїв, Херсон. У районі Миколаєва склалася критична ситуація: німцям вдалося оточити корпус. Проте завдяки рішучості Малиновського корпус з боями, маневруючи, виходить з оточення [1, с. 49–50]. 16 серпня 1941 р. радянські війська залишили Миколаїв.

У серпні розгорнулися бої під Дніпропетровськом. Міст через Дніпро радянські сапери підірвали невдало, і німці по ньому прорвалися на східний берег. 25 серпня 1941 р. фашисти оволоділи містом. На Лівобережжі розгорілися жорстокі бої. У ці дні Родіона Яковича призначають командуючим 6-ю армією [1, с. 53]. Три тижні армія відбивала жорстокі атаки противника. Втративши надію прорвати її оборону, гітлерівці перенесли свої удари на інші ділянки фронту.

На початку жовтня 1941 р. армія втратила зв'язок з лівофланговим сусідом і була змушена відступати [5, с. 339–340]. Відступ завершився 28 жовтня 1941 р.; армія зайняла оборону по річці Сіверський Донець. 16 листопада 1941 р. Родіону Яковичу було присвоєно звання генерал-лейтенанта [5, с. 386]. В цей час 6-та армія обороняла Ворошиловград. 24 грудня 1941 р. генерал-лейтенанта Малиновського призначають командуючим військами Південного фронту [6, с. 149], до складу якого на той час входили 57-ма армія генерал-лейтенанта К. Подласа, 9-та армія генерал-майора Ф. Харитонова, 37-ма армія генерал-майора А. Лопатіна, 12-та армія генерал-майора К. Коротеєва, 18-та армія генерал-майора В. Колпакчі, 56-та армія генерал-лейтенанта Ф. Ремезова.

В січні 1942 р. підлеглі йому 57-ма і 9-та армії спільно з військами Південно-Західного фронту почали наступ в районі Барвінкове, Лозова і захопили на правому березі Сіверського Донця великий плацдарм. Противник зазнав значних втрат. До того ж радянські війська, скувавши значні сили ворога в цьому районі, позбавили німецьке командування свободи маневру з'єднаннями південного крила радянсько-німецького фронту [1, с. 78].

12 травня 1942 р. правofлангові 9-та, 57-ма і 37-ма армії Південного фронту спільно з арміями Південно-Західного фронту перейшли в наступ на Харків і прорвали оборону противника. Але 17 травня німецьке командування, зосередивши на флангах радянської ударної групи крупні танкові угруповання, завдало флангових ударів, внаслідок чого три радянські армії: 13-та, 6-та і 57-ма опинилися в оточенні та були розбиті. Причинами цієї поразки стали недооцінка сил противника та заборона Сталіна припинити наступ на Харків, коли виникла явна загроза з флангів [7, с. 206–207]. 28 червня 1942 р. німці перейшли в широкомасштабний наступ. Під закликом натиском противника війська Малиновського були змушені відступати; 17 липня 1942 р. впав Ворошиловград. Фронт відкотився до річки Дон. 28 липня 1942 р. армії Південного фронту були передані Північно-Кавказькому фронту.

В серпні 1942 р. Малиновського призначають командуючим 66-ю армією Сталінградського фронту, яка вступила в бій 5 вересня 1942 р. в районі північніше Сталінграда. Протягом вересня–жовтня 1942 р. 66-та армія разом з 1-ю гвардійською (генерал-майор К. Москаленко) та 24-ю (генерал-майор Д. Козлов) арміями контратакувала лівий фланг 6-ї німецької армії, яка штурмувала Сталінград, і надавала підтримку військам, обложеним у місті. В жовтні 1942 р. Р.Я. Малиновського призначають заступником командуючого Воронезьким фронтом, який вів бої на берегах Дону [3, с. 71].

В кінці листопада 1942 р., коли німці вже були оточені в районі Сталінграда, генерала Малиновського призначають командуючим 2-ю гвардійською армією, яка формувалася в районі м. Камишин. Для деблокування армії Ф. Паулюса німецьке командування створило групу армій «Дон» на чолі з генерал-фельдмаршалом Е. фон Манштейном. 12 грудня 1942 р. це угруповання, намагаючись деблокувати оточені під Сталінградом німецькі війська ударом з району м. Котельниково, перейшло у наступ, і 13 грудня частини 4-ї танкової армії, форсувавши притоку Дону Єсауловський Аксай, захопили хут. Верхньокумський. До оточених під Сталінградом військ їм залишалося пройти 40–45 км. Тоді назустріч ударному угрупованню противника вирушила 2-га гвардійська армія під командуванням Р. Малиновського. Подолавши 250–280 км бездоріжжя, 18 грудня 1942 р. з'єднання армії з ходу вступили в бій на річці Мишкова і припинили подальше просування німців. 24 грудня у взаємодії з частинами 5-ї ударної (генерал-лейтенант В. Цветасв) і 51-ї (генерал-майор М. Труфанов) армій вони зламали опір ворога, на-

.....
ступного дня підійшли до річки Єсауловський Аксай, а 29 грудня визволили м. Котельниково. Важливу роль у цій операції відіграло вміння Малиновського правильно оцінити оперативну обстановку, підготувати війська до бойових дій, з ходу вступити у бій. Армія, розвиваючи наступ, 7 січня 1943 р. звільнила Новочеркаськ і підійшла до Ростова [7, с. 274–277].

2 лютого 1943 р. Р. Малиновського призначають командуючим військами Південного фронту [8, с. 146]. Війська фронту завдяки його військовій майстерності здійснили низку успішних операцій: зокрема, форсували Дон і в ході жорстоких боїв 14 лютого 1943 р. визволили Ростов. Того ж дня війська фронту вийшли до річки Міус, де зупинились. 22 березня 1943 р. генерал-полковника Р. Малиновського призначили командуючим військами Південно-Західного фронту, який до серпня 1943 р. вів бої місцевого значення. 13 серпня 1943 р. його війська, форсувавши Сіверський Донець, розгорнули наступ проти німецького угруповання в Донбасі. Цьому району Гітлер надавав великого оборонного значення. Стрімкий наступ не вдався, але він відтягнув на себе частину німецьких з'єднань з-під Курська. Однак після визволення Харкова військами Степового фронту німецьке командування 1 вересня почало відводити донбаське угруповання на рубіж р. Молочної для прикриття підступів до нижньої течії Дніпра й до Криму. Армії Південно-Західного фронту завдавали противникові нищівних ударів і, визволивши 22 вересня увесь Донбас, вийшли на лінію Новомосковськ – річка Молочна. Ця перемога стала важливим етапом у подальшому розгортанні наступу Червоної Армії.

23 вересня війська під командуванням Р. Малиновського досягли Дніпра й силами 6-ї та 12-ї армій під командуванням І. Шльоміна та О. Данилова створили в районі Вовничі плацдарм 7 км завглибшки і 6 км завширшки. Переправившись 4–5 жовтня на лівий берег, дивізії 12-ї армії взяли участь у визволенні Запоріжжя.

Здолавши запеклий опір німців, війська фронту 10 жовтня підійшли до внутрішньої лінії оборони, але прорвати її з ходу не вдалося. В ніч на 13 жовтня на спостережному пункті неподалік с. Богданівки відбулося розширене засідання військової ради з участю командуючих родами військ фронту, арміями, командирів механізованого й танкового корпусів. Генерал Р. Малиновський, який і раніше вдавався до сміливих імпровізацій, і цього разу всупереч установленим канонам воєнного мистецтва запропонував штурмувати запорізький плацдарм і місто вночі.

13 жовтня о 22-й годині розгорнувся наступ на 30-кілометровому фронті. Головного удару завдавала 8-ма гвардійська армія генерал-лейтенанта В. Чуйкова у взаємодії з 1-м гвардійським механізованим корпусом генерал-лейтенанта І. Руссіянова і 23-м танковим корпусом генерал-лейтенанта Ю. Пушкіна, що рухалися від Любимівки – Бекарівки в напрямку Мокрої – Запоріжжя. З північного сходу наступала 12-та армія генерал-лейтенанта О.І. Данилова, а з південного сходу — 3-тя гвардійська армія генерал-лейтенанта Д.Д. Лелюшенка. Це угруповання підтримувала 17-та повітряна армія генерал-лейтенанта авіації В.О. Судця. Раптовість удару ошелешила противника, чим скористалися війська фронту. Вони прорвали оборону й змусили ворога відступити, а 14 жовтня оволоділи м. Запоріжжям [9, с. 394].

Внаслідок Запорізької операції склалися сприятливі умови для наступу військ Південного фронту у фланг і тил мелітопольського угруповання гітлерівців, виходу до пониззя Дніпра та ізоляції противника з суші в Криму.

Упродовж війни військова майстерність Р. Малиновського дедалі зростала. Одним з перших воєначальників він на практиці довів, зокрема під час штурму Запоріжжя, що нічні бої можна успішно проводити не лише дрібними підрозділами, а й силами армій і навіть цілого фронту.

30 січня 1944 р. війська Р. Малиновського перейшли в наступ з метою ліквідації нікопольсько-криворізького угруповання противника. 5 лютого в результаті обхідного маневру було звільнено місто Апостолове; це поставило німецькі війська під загрозу оточення. 8 лютого звільнено Нікополь, а 22 лютого війська 46-ї армії генерал-лейтенанта В. Глаголева звільнили Кривий Ріг. Фронт вийшов на річку Інгулець. Взимку 1944 р. війська 3-го Українського (до 20 жовтня 1943 р. – Південно-Західний) і 4-го Українського фронтів, розгромивши в боях дивізії 6-ї німецької і 3-ї румунської армій, визволили від німців Нікопольський та Криворізький промислові райони. Таким чином, вони зірвали план гітлерівського командування налагодити сухопутний зв'язок з 17-ю армією в Криму [7, с. 384–385].

Навесні того ж року силами 3-го Українського фронту під командування Р. Малиновського було здійснено Березнегувато-Снігурівську операцію. З 6 по 16 березня вій-

.....
ська цього фронту розгромили 7 піхотних, 2 гірськострілецькі й танкову дивізії ворога, визволили значну частину Правобережної України й оволоділи плацдармом на Південному Бузі, а 26 березня за сприяння сил Чорноморського флоту розгорнули Одеську наступальну операцію. Подолавши оборонні рубежі німців, вони 28 березня увійшли в Миколаїв, форсували Південний Буг, 31 березня визволили Очаків, 5 квітня – Роздільну, а вранці 10 квітня – Одесу. Два дні потому війська правого крила фронту оволоділи Тирасполем і форсували Дністер [7, с. 393–395].

У травні 1944 р. генерал армії Р. Малиновський прийняв від Маршала Радянського Союзу І. Конєва 2-й Український фронт [4]. На той час він вже зарекомендував себе полководцем, що уміє точно визначати свої сили і задуми противника, з урахуванням бойових можливостей своїх військ безпомилково визначати напрям головного удару, тісно взаємодіяти з командуванням сусідніх фронтів і армій, діяти рішуче і обачливо.

Під час Ясько-Кишинівської наступальної операції, проведеної 20–29 серпня 1944 р., Р. Малиновський командував військами 2-го Українського фронту, які мали завдання разом з 3-м Українським фронтом (генерал армії Ф. Толбухін) розгромити німецьку групу армій «Південна Україна» (50 дивізій), зосереджених у районі Ясс, Кишинева й Бендер.

20 серпня почався наступ зустрічними ударами військ — з півночі 2-го Українського і з півдня 3-го Українського фронтів. Прорвавши оборону, вони до 25 серпня завершили оточення головних сил противника й, розвиваючи наступ, 27 серпня оволоділи Фокшанами, а 29-го вийшли до Плоєшти. За короткий час у боях було розгромлено 22 німецькі і майже всі румунські дивізії. Внаслідок цієї операції, що закінчилася визволенням Молдови, Румунія оголосила війну Німеччині і докорінно змінилося воєнно-політичне становище на Балканах [10, с. 13].

У вересні 1944 р. Родіону Яковичу було присвоєно звання Маршала Радянського Союзу. Восени того ж року під час Дебреценської операції війська 2-го Українського фронту завдали відчутних ударів групі армій «Південь» і вибили німців з Трансільванії, а також допомогли 4-му Українському фронтові у штурмі Карпат і визволенні Закарпаття. 2-й і 3-й Українські фронти під командуванням маршалів Р. Малиновського й Ф. Толбухіна провели 29 жовтня 1944–13 лютого 1945 р. Будапештську операцію, в ході якої оточили й ліквідували чисельне угруповання німців; 13 лютого було визволено Будапешт. Потім була Віденська операція (16 березня–15 квітня 1945 р.), в ході якої була прорвана німецька оборона на озері Балатон і 13 квітня був звільнений Відень. В ході Братиславсько-Брновської операції війська Малиновського 4 квітня звільнили Братиславу, а 26 квітня – Брно. Війська 2-го Українського фронту спільно з військами 3-го і 4-го Українських фронтів завершили визволення Угорщини, прогнали гітлерівців зі сходу Австрії і частини Чехословаччини й відкрили шлях для наступу в південні райони Німеччини [2, с. 246–250].

День перемоги над Німеччиною Родіон Якович Малиновський зустрів у Відні. Але на сході ще залишалось вогнище агресії – Японія, і для його ліквідації створюється кілька нових фронтів, головну роль серед яких повинен був зіграти Забайкальський. Родіон Якович отримав призначення на посаду його командуючого.

У травні – липні 1945 р. було здійснено перегруповування військ – з Європи на Далекий Схід для участі в розгромі японської армії по єдиній Транссибірській залізничній магістралі були перекинуті три загальновійськові і одна танкова армії (39 дивізій і бригад). Такого крупного перегруповування військ в історії воєн ще не було.

Головною ударною силою японської армії була Квантунська армія. Вона мала 31 піхотну дивізію, 9 піхотних бригад, 2 танкові бригади і 2 авіаційні армії, тож була досить значною силою. До того ж її війська були добре навчені, підготовлені до бойових дій на даному театрі, достатньо забезпечені всім необхідним для ведення бойових дій [7, с. 543–545].

9 серпня 1945 р. радянські війська перейшли в наступ. Квантунська армія виявилася оточеною, а її оперативна оборона було прорвано [7, с. 559].

Сміливі повітряні десанти, підкріплені наземними танковими з'єднаннями, захопили міста Чаньчунь, Мукден, Порт-Артур. Через тиждень головнокомандувач Квантунської армії генерал Ямада опинився в полоні. 2 вересня 1945 р. Японія беззастережно капітулювала.

Високе полководницьке мистецтво, видатні заслуги Родіона Яковича Малиновського, проявлені під час розгрому Квантунської армії, були відзначені присвоєнням йому звання Героя Радянського Союзу [2, с. 252].

Наукові записки

Р.Я. Малиновський став одним з видатних полководців Другої світової війни. Його військовий талант всебічно проявився в оборонних боях на Півдні України, у Сталінградській, Запорізькій, Яссько-Кишинівській, Будапештській та Хінгано-Мукденській битвах та інших операціях. Ним вперше був застосований прийом нічної наступальної операції крупним військовим об'єднанням, відточені прийоми взаємодії наступаючих сухопутних військ з тактичними повітряним та морським десантом.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Голубович В.С. Маршал Малиновский / В.С. Голубович. – К. : Политиздат Украины, 1988. – 224 с.
2. Захаров М.В. Маршал Советского Союза Родион Малиновский / М.В. Захаров // Полководцы и военачальники Великой Отечественной. – Вып. 1. – М. : Молодая гвардия, 1971. – С. 221–252.
3. Иванов С.П. Маршал Советского Союза Р.Я. Малиновский / С.П. Иванов // Военно-исторический журнал. – 1972. – № 11 – С. 70–73.
4. Барабан В., Очеретний В. Талант полководца / В. Барабан, В. Очеретний // Вінницька правда. – 1988. – 8 грудня. – С. 4.
5. Баграмян И.Х. Так начиналась война / И.Х. Баграмян. – К. : Политиздат Украины, 1988. – 448 с.
6. Москаленко К.С. На південно-західному напрямі : 1941–1943. Спогади командарма. В 2 кн. / К.С. Москаленко. – Кн. 1. – К. : Політвидав України, 1984 – 492 с.
7. Василевський О.М. Справа всього життя / О.М. Василевський. – К. : Політвидав України, 1989. – 590 с.
8. Жуков Г.К. Спогади і роздуми : У 2 т. / Г.К. Жуков. – Т. 2. – К. : Політвидав України, 1990. – 496 с.
9. Чуйков В.І. Від Сталінграда до Берліна / В.І. Чуйков. – К. : Політвидав України, 1982. – 702 с.
10. Печенкин А. А. Командующие фронтами 1944 года / А.А. Печенкин // Военно-исторический журнал. – 2005. – № 11. – С. 9–22.

Новак Д.Г., Романюк И.М. ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УРОЖЕНЦА УКРАИНЫ МАРШАЛА РОДИОНА МАЛИНОВСКОГО В ГОДЫ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

Авторы попытались осветить военную деятельность Маршала Советского Союза Родиона Малиновского во время Второй мировой войны, его участие в боевых действиях, роль в одержании победы и вклад в развитие военного искусства.

Ключевые слова: командующий, генерал, армия, фронт, военная операция, войска.

Novak D. G., Romanuk I. M. THE ACTIVITIES OF MARSHAL RODION MALINOVSKY (NATIVE OF UKRAINE) DURING THE SECOND WORLD WAR

The authors made an attempt to elucidate military activities of Marshal Rodion Malinovsky during World War II, as well as his participation in combat, role in gaining the victory and personal contribute to the development of the art of waging a war.

Keywords: commander, general, army, front, military operation, troops.